

Basservice, rättsskydd och tillstånd

Distribution enligt sändlistan

Hantering av narkotiska läkemedel och genomförande av läkemedelsbehandling med narkotiska läkemedel vid serviceboenden med heldygnsomsorg

Regionförvaltningsverket i Södra Finland har under 2025 fått flera anmälningar om missförhållanden samt inspektionsberättelser som välfärdsområdena lämnat in med stöd av 34 § 4 mom. i lagen om tillsynen över social- och hälsovården (741/2023, tillsynslagen), enligt vilka det har förekommit missförhållanden i läkemedelsbehandlingen vid serviceboenden med heldygnsomsorg.

Enligt tillsynsobservationerna har det i synnerhet förekommit brister och missförhållanden i hanteringen av narkotiska läkemedel och i det säkra genomförandet av läkemedelsbehandling med narkotiska läkemedel. Uppföljningen av förbrukningen av narkotiska läkemedel och dubbelkontrollen har inte alltid genomförts på rätt sätt. Dessutom har det förekommit brister i förvaringspraxisen för läkemedel och passerkontrollen i förvaringsutrymmet. Läkemedelsstölden har förekommit vid flera enheter. De anställda har inte heller alltid haft tillräcklig kompetens för att genomföra läkemedelsbehandling med narkotiska läkemedel.

Med narkotiska läkemedel avses ett egentligt läkemedelspreparat som innehåller narkotika. Läkemedelssubstanser som räknas som egentliga narkotika finns förtecknade i bilagorna till statsrådets förordning om ämnen, preparat och växter som anses som narkotika (543/2008). Sådana läkemedel är till exempel morfin, oxikodon och fentanyl samt psykostimulantia vid behandling av ADHD.

Till läkemedel som i huvudsak påverkar det centrala nervsystemet (HCI-läkemedel) räknas till exempel bensodiazepiner, kodein, tramadol, buprenorfin och ketamin.

Regionförvaltningsverket konstaterar att man vid förskrivning, användning och hantering av narkotiska läkemedel och HCI-läkemedel ska iaktta särskild omsorgsfullhet och försiktighet. Dessa läkemedel är förknippade med ökad risk för både allvarliga biverkningar och avsiktligt missbruk.

Ovan nämnda tillsynsobservationer som regionförvaltningsverket fått kännedom om väcker oro över ändamålsenligheten i hanteringen av narkotiska läkemedel samt även förverkligandet av klient- och patientsäkerheten. Regionförvaltningsverket anser således att det är nödvändigt att i detta brev styra anordnare av tjänster och tjänsteproducenter om ändamålsenliga tillvägagångssätt för läkemedelsbehandling i enlighet med handboken Säker läkemedelsbehandling (SHM:s publikationer 2021:6).

Förvaring av läkemedel

Läkemedlen ska förvaras i ett separat låst utrymme som är avsett för det, såsom ett läkemedelsrum. Vid serviceboenden med heldygnssorg kan läkemedlen också förvaras hemma hos klienten i ett låst utrymme. I ett medicinskåp eller läkemedelskylskåp förvaras endast läkemedel. Endast de personer som har rätt att hantera läkemedel ska ha tillträde till förvaringsutrymmet. Övriga personer, såsom lokalvårdare, får endast under övervakning sköta ärenden i det rum där läkemedlen förvaras.

Enligt narkotikalagen förvaras narkotiska läkemedel på en låst plats separat från andra läkemedel dit utomstående så effektivt som möjligt förhindras tillträde. Dokumenten för uppföljningen av förbrukningen av narkotiska läkemedel förvaras förpackningsspecifikt. På motsvarande sätt som andra läkemedel ska endast personer som har rätt att hantera narkotiska läkemedel ha tillträde till förvaringsutrymmet för narkotiska läkemedel. Särskild uppmärksamhet ska även fästas vid förvaringen av HCI-läkemedel på grund av att de är förknippade med ökad risk för missbruk.

Förvaringsutrymmet för läkemedel kan låsas till exempel med ett ellås och passerkontroll för vilken personalens tillträdesrätt har fastställts. Förvaringsutrymmet kan också låsas med en separat nyckel som alltid innehas av den anställda som ansvarar för läkemedelsbehandlingen under arbetsskiftet i fråga. Det rekommenderas då att hanteringen av nycklarna också kan utredas i efterhand antingen via arbetslistan eller via en separat lista där överlåtelsen och mottagandet av nycklarna kvitteras.

Alla läkemedel förvaras i sina originalförpackningar med apotekets påklitrade etikett med doseringsanvisningar. Inga extra anteckningar görs på läkemedelsförpackningarna.

Läkemedlens förvaringstemperatur och förvaringsförhållanden övervakas regelbundet och dokumenterat. Om avvikelser upptäcks under uppföljningen reagerar man på dessa vid behov. Läkemedlens användbarhet säkerställs regelbundet. Gamla, onödiga och annars olämpliga läkemedel är läkemedelsavfall som ska avlägsnas från förvaringsutrymmena och lämnas till apoteket. På serviceboenden med

heldygnsomsorg där klienterna använder personliga läkemedel förstörs läkemedlen vid klientens död.

Innan läkemedelsavfallet förs till apoteket förvaras det tydligt märkt i ett låst förvaringsutrymme så att det inte finns risk för att det blandas med de läkemedel som används eller att obehöriga personer får tillträde till utrymmet där läkemedelsavfall förvaras.

Yrkesutbildade personers uppgifter i genomförandet av läkemedelsbehandling

Vid en boendeserviceenhet med heldygnsomsorg ska det finnas en utsedd läkare som ansvarar för läkemedelsbehandlingen som helhet. Dessutom ska enheten ha en utsedd sjukskötare som ansvarar för genomförandet av läkemedelsbehandlingen som helhet. Den sjukskötare som ansvarar för genomförandet av läkemedelsbehandlingen som helhet ska arbeta på enheten, så att hen kan ingripa i missförhållanden när de upptäcks. Enhetens ledning ansvarar i sista hand för praxis för säker läkemedelsbehandling.

Utifrån hur krävande enhetens läkemedelsbehandling är bedöms vilken kompetens personalen ska ha och vilken personalstruktur som behövs för att genomföra en säker läkemedelsbehandling. Arbetsgivaren ska se till att det vid enheten under alla tider finns tillräckligt med kompetent personal som utbildats för läkemedelsbehandling och att de anställda som genomför läkemedelsbehandlingen har tillräcklig utbildning, introduktion och kompetens för detta.

Vid enheter inom social- och hälsovården genomförs läkemedelsbehandlingen i regel av yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården som utbildats för det. De yrkesutbildade personernas roller i och ansvar för genomförandet av klienternas läkemedelsbehandling fastställs i enhetens plan för läkemedelsbehandling. Yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården kan utan särskilt tillstånd genomföra läkemedelsbehandling på basis av de studier i läkemedelsbehandling som ingår i deras yrkesutbildning. Arbetsgivaren ska dock säkerställa arbetstagarens kompetens i läkemedelsbehandling på det sätt som fastställts i enhetens plan för läkemedelsbehandling. För de uppgifter för vilka arbetstagaren saknar behörighet på basis av yrkesutbildning ska arbetsgivaren ordna fortbildning för arbetstagaren, försäkra sig om arbetstagarens kompetens samt ge arbetstagaren skriftliga tillstånd att utföra uppgifterna.

I handboken Säker läkemedelsbehandling beskrivs de färdigheter i läkemedelsbehandling som olika yrkesgrupper fått i sin yrkesutbildning. Sjukskötare kan genomföra behandling med narkotiska läkemedel och HCI-läkemedelsbehandling på basis av sin utbildning utan separat skriftligt

tillstånd för läkemedelsbehandling. Sjukskötare behöver fortbildning och ett separat tillstånd för att genomföra krävande läkemedelsbehandling, såsom intravenös läkemedels- och vätskebehandling samt läkemedelsbehandling till exempel via en smärtpump. Om det vid en boendeserviceenhet med heldygnsomsorg finns behov av att genomföra smärtbehandling till exempel med en smärtpump vid vård i livets slutskede, kan man här också utnyttja hemsjukhusets stöd.

Närvårdare behöver fortbildning och skriftligt tillstånd för att administrera HCI-läkemedel och narkotiska läkemedel som ges på naturlig väg. Närvårdarna ger inte narkotiska läkemedel som injektioner annat än i undantagssituationer (t.ex. vid vård i livets slutskede).

I fråga om andra yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården (bland annat socionomer) ska arbetsgivaren bedöma omfattningen av de studier i läkemedelsbehandling som ingår i examen och de tilläggsstudier som behövs innan uppgifter inom läkemedelsbehandling ges till arbetstagaren. Socionomer behöver efter genomförd utbildning i läkemedelsbehandling och fastställd kompetens ett skriftligt tillstånd för att genomföra behandling med HCI-läkemedel.

Studerande som genomför sin praktikperiod handlar på sin handledares ansvar och genomför läkemedelsbehandling endast under handledarens omedelbara övervakning. Handledaren ska arbeta på samma arbetsenhet som den studerande.

Sjukskötar- och närvårdarstuderande kan genomföra läkemedelsbehandling när de fungerar i uppgifter för yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården. Sjukskötarstuderande kan när de tillfälligt är verksamma i ifrågavarande uppgifter utföra läkemedelsbehandling på det sätt som har fastställts i enhetens plan för läkemedelsbehandling efter att den studerande har fått introduktion i läkemedelsbehandling, kompetensen har säkerställts och ett skriftligt tillstånd har utfärdats. En närvårdarstuderande som vikarierar kan ge klienten färdigt doserade läkemedel som ges på naturlig väg, om det är ändamålsenligt med tanke på enhetens verksamhet. Arbetsgivaren ska bedöma om den studerande har tillräckliga förutsättningar för att sköta uppgiften på basis av studierna.

Ett vårdbiträde är inte en yrkesutbildad person inom social- och hälsovården och utgångspunkten ska vara att vårdbiträdena inte deltar i genomförandet av läkemedelsbehandlingen. Om arbetsgivaren ändå bedömer att det med tanke på enhetens verksamhet är nödvändigt att vårdbiträdena deltar i läkemedelsbehandlingen ska dessa utbildas i uppgifter inom läkemedelsbehandlingen, kompetensen ska säkerställas och vårdbiträdena ska ha ett skriftligt tillstånd för läkemedelsbehandling. Ett tillstånd för läkemedelsbehandling är klient- eller läkemedelsspecifikt.

Vårdbiträdet genomför inte HCI-läkemedelsbehandling och behandling med narkotiska läkemedel.

Genomförande av läkemedelsbehandling och uppföljning av förbrukningen

Vid genomförande av läkemedelsbehandling och dosering av läkemedel ska man alltid iaktta noggrannhet och omsorgsfullhet, men i synnerhet när det är fråga om narkotiska läkemedel och HCI-läkemedel.

Narkotikaläkemedel delas i regel inte ut i färdiga klientspecifika doser, utan en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården doserar dem strax innan de ges till klienten eller patienten. I klientens läkemedelsbehandling kan man också utnyttja dosdispensering.

I vissa fall kan verksamhetsmiljön dock vara sådan att man undantagsvis kan bli tvungen att dosera ett narkotiskt läkemedel i färdiga doser för att klientens läkemedelsbehandling ska kunna genomföras. Då doserar en yrkesutbildad person inom social- eller hälsovården läkemedlet på förhand och en arbetstagare med nödvändig utbildning i läkemedelsbehandling ger klienten läkemedlet. Färdiga läkemedelsdoser ska förvaras på behörigt sätt i låsta utrymmen.

Det är särskilt viktigt att dubbelkontrollera alltid när narkotiska läkemedel behandlas. Med dubbelkontroll av läkemedel avses att två yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården, dvs. den som har doserat läkemedlen och en annan person kontrollerar att läkemedlen har doserats rätt i klient-/patientspecifika doser.

Enligt narkotikalagen är det obligatoriskt att föra bok över förbrukningen av narkotiska läkemedel när läkemedlen har levererats till en social- eller hälsovårdsenhet genom läkemedelsbeställning. Förpackningsspecifik bokföring av förbrukningen av narkotiska läkemedel rekommenderas dock mycket starkt även när enhetens personal ansvarar för anskaffning och dosering av klientens läkemedel som grundar sig på ett personligt recept. Detta är en del av enhetens egenkontroll och uppföljningen av att läkemedel inte missbrukas.

På det förpackningsspecifika förbrukningskortet antecknas åtminstone klientens/patientens namn, dos och eventuell mätning förlust, läkemedelsförskrivarens namn samt läkemedelsgivarens namnteckning och tidpunkt för administreringen. Det rekommenderas att även uppgifter om den som doserar läkemedlet antecknas. Den person som har administrerat och doserat läkemedlet kvitterar med en tillräckligt tydlig underskrift att läkemedlet har getts, så att det är möjligt att även senare identifiera de personer som har hanterat läkemedlet. När läkemedlet har använts i sin helhet, antecknas eventuella mätning förluster på förbrukningskortet. På serviceboenden med heldygnsomsorg undertecknas blanketten av den

läkare som ansvarar för läkemedelsbehandlingen på verksamhetsenheten eller den av hen förordnade läkaren, och blanketten förvaras i sex år efter den senaste anteckningen.

Det rekommenderas att även förbrukningen av HCI-läkemedel följs upp. Uppföljningen kan genomföras på samma sätt som bokföringen av narkotiska läkemedel eller till exempel med hjälp av uppföljning av beställnings- eller leveransmängder. Det bör dock observeras att om enheten har ett begränsat läkemedelsförråd är det enligt lagen obligatoriskt att följa upp den förpackningsspecifika förbrukningen av HCI-läkemedel som ingår i det begränsade läkemedelsförrådet, eftersom dessa läkemedel beställs genom läkemedelsbeställning.

Om klientens läkemedel levereras som dosdispensering och dosdispenseringsenheten också levererar narkotiska läkemedel, sörjer dosdispenseringsenheten för förbrukningsbokföringen av narkotiska läkemedel på det sätt som lagstiftningen förutsätter.

Vid boendeserviceenheter med heldygnssomsorg ska man genom egenkontrollåtgärder säkerställa att förvaringen och hanteringen av narkotiska läkemedel är ändamålsenlig och att läkemedlen inte missbrukas. Som stöd för egenkontrollen rekommenderar regionförvaltningsverket kameraövervakning av läkemedelsrummet när HCI-läkemedel och narkotiska läkemedel förvaras och hanteras på enheten. Dessutom rekommenderar regionförvaltningsverket utifrån de observationer som framkommit vid tillsynen att enheterna fäster särskild uppmärksamhet vid uppföljningen av förbrukningen av flytande narkotiska läkemedel. Praxis kan till exempel vara uppföljning av färgen på flytande narkotiska läkemedel och vikten på förpackningarna för att upptäcka eventuellt läkemedelssvinn. Vid enheterna är det också bra att utarbeta anvisningar för hur man ska gå till väga om en flaska som innehåller flytande narkotiska läkemedel välter eller går sönder.

Enheterna ska också ha anvisningar för arbetstagarna med hjälp av vilka man kan förebygga missbruk av läkemedel och utreda eventuella misstankar om missbruk. I anvisningarna beskriver man också hur man ska reagera på fall av missbruk som har upptäckts. Det är inte tillåtet för personalen att använda något läkemedelspreparat som beställts till en klient eller enheten. Missbruk av läkemedel innefattar att personalen tar narkotiska läkemedel, HCI-läkemedel och andra läkemedel för eget bruk.

Regionförvaltningsverkets styrning

Regionförvaltningsverket styr välfärdsområdena och Helsingfors stad att beakta ovan nämnda verksamhet som omfattas av deras organiserings- och tillsynsansvar i egenkontrollen och övervakningen.

Regionförvaltningsverket ber att styrningsbrevet skickas för kännedom till välfärdsområdets egna verksamhetsenheter och områdets privata tjänsteproducenter, av vilka välfärdsområdet skaffar serviceboende med heldygnsomsorg.

Tillämpade bestämmelser

Lagen om tillsynen över social- och hälsovården (741/2023) 10 §, 23–27 §
Läkemedelslagen (395/1987) 69 §
Narkotikalagen (373/2008) 26–28 §, 30 §
Läkemedelsförordningen (693/1987) 31 d §
Statsrådets förordning om kontroll av narkotika (548/2008) 6–10 §
Statsrådets förordning om ämnen, preparat och växter som anses som narkotika (543/2008)

Mer information

Mer information fås vid behov av överinspektör Laura Järvelä, tfn 0295 016 000 (växel).

Enhetschef, tillsyn över
social- och hälsovården

Sari Husa

Överinspektör

Laura Järvelä

Detta dokument har godkänts elektroniskt på det sätt som framgår av sista sidan.

Sändlista

Södra Karelens välfärdsområde
Helsingfors stad
HUS-sammanslutningen
Östra Nylands välfärdsområde
Egentliga Tavastlands välfärdsområde
Mellersta Nylands välfärdsområde
Kymmenedalens välfärdsområde
Västra Nylands välfärdsområde
Päijänne-Tavastlands välfärdsområde
Vanda och Kervo välfärdsområde

Regionförvaltningsverket i Södra Finland

Postadress: PB 1, 13035 AVI

Telefonväxel: 0295 016 000

registratur.sodra@rfv.fi | www.avi.fi/sv

Tämä asiakirja ESAVI/23625/2025 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument ESAVI/23625/2025 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Järvelä Laura 24.06.2025 10:53

Ratkaisija Husa Sari 24.06.2025 10:54